

TYOLOGIES OF ROMANIAN MEDICAL TERMS ACCORDING TO DERIVATIVE STRUCTURE

Simona Nicoleta Staicu

Lecturer, PhD, "Victor Babeș" University of Medicine and Pharmacy, Timișoara

Abstract: Our analysis is focused on medical terms formation, in particular progressive morpheme derivation, suffixes and prefixes, which structurally is intended to the Romanian system of terminology and the source language system. We have tried to emphasize a specialised lexical overview, from a double perspective, taking into account both morpheme structure of borrowed terms, as well as terms created in Romanian language. Our methodological approach would clarify derivation as means of medical terms formation.

Keywords: suffixes, prefixes, medical terms, derivation, borrowings

Repere teoretice

Noile achiziții lingvistice ale oricărei limbi, fie că vorbim despre împrumuturi sau creații interne (formate prin procedee de derivare, compunere ș.a.) sunt, mai precis, *neologisme* iar limba română fiind supusă numeroaselor contacte lingvistice de-a lungul timpului beneficiază din plin de acestea, suferind modificări vizibile, în special, la nivelul vocabularului și al sistemului de formare al cuvintelor (Hristea 1984: 50).

Constatăm că în prezent numărul termenilor medicali, ca și, de altfel, al celor din alte limbaje specializate crește impresionant, limba română dispunând de diferite modalități de îmbogățire a vocabularului, în general, și al celui specializat, în mod particular.

Terminologia științifică, inclusiv cea medicală, ridică o serie de problemele lingvistice, una dintre cele mai complexe fiind cea referitoare la formarea, evoluția și aportul unităților terminologice în sistemele terminologice, caracteristice diferitor științe.

Limba română este o limbă dinamică și deschisă oricăror schimbări. Împrumutul unor cuvinte, preluarea unor sensuri noi, necunoscute, dar mai ales „migrarea” unor cuvinte din lexicul specializat spre lexicul comun, determină supunerea vorbitorilor (instruiți în grade diferite) la „presiuni” lexicale intense și complexe (Bidu-Vrăncianu 2000: 10). Limbajele specializate sunt diverse, individuale și relativ independente. Împrumutul, intermediat în primul rând de textele științifice, constituie în terminologia românească cel mai important mijloc de umplere a „golurilor” terminologice, „golurile de sistem care trebuie completate, mai ales în momentul echivalării unei terminologii dintr-o limbă în alta” (Ploae-Hanganu 1992: 481). Motivul îl constituie faptul că limba română, ca și celelalte limbi romanice, nu dispune de un sistem de compunere suficient de productiv.

Vocabularul specializat, implicit cel neologic medical, se îmbogățește urmând tiparele general valabile la nivelul lexicului. Elementele din cadrul oricărui sistem terminologic, inclusiv al celui medical, asemenea celorlalte unități din vocabularul limbii, apar urmând două direcții fundamentale: externă, constând în împrumuturi din alte limbi, calcuri și pe cale internă, cuprinzând un întreg arsenal de procedee de formare a cuvintelor din resurse morfematice proprii fiecărei limbi în parte: derivarea, compunerea, conversiunea, schimbarea valorii gramaticale, îmbinări idiomatice etc.

În prezentarea terminologiei medicale românești din punct de vedere structural am optat pentru descrierea faptelor de limbă în devenirea lor, ceea ce ne-a determinat să evidențiem căile de formare a termenilor medicali la nivelul limbii de origine, chiar dacă aceștia au fost împrumutați ca atare (iar la nivelul limbii române sunt neanalizabili din punct de vedere morfematic).

Deși în majoritatea cazurilor ne-am confruntat cu formații derivate sau compuse analizabile în limbile sursă de împrumut, în fapt ele sunt mijloace externe de îmbogățire a vocabularului medical românesc. Dar pentru a realiza o prezentare cât mai amplă sub aspect structural, am considerat util să punem în evidență forma internă a termenilor și prin dezvoltarea structurii lor morfematice la nivelul limbii sursă de împrumut.

Tipuri de formațiuni derivate

Derivarea morfematică progresivă, care constă în alăturarea unor prefixe sau sufixe (sau a unui prefix și a unui sufix) la cuvântul-bază, este un procedeu destul de productiv și în formarea termenilor medicali. După cum vom observa în continuare, cei mai mulți termeni derivați, analizabili sau neanalizabili din lexicul medical, fie au fost împrumutați direct derivați din limba sursă, în special din limbile romanice, fie au fost formați prin imitarea (calchiera) unor modele străine.

Cei mai mulți termeni medicali, de natură neologică, au în structura lor trei componente de bază, analizabile în limba de origine: rădăcina, prefixul, sufixul. Fiecare termen este format prin combinarea cel puțin a rădăcinii, care ne trimite la sensul cuvântului și a *sufixului*, parte finală care modifică și dă înțelesul esențial rădăcinii. *Prefixul* este plasat la începutul termenului, numai când este necesar, pentru a se modifica rădăcina sau rădăcinile.

Exemplificăm cu cele mai des întâlnite rădăcinide la care s-au format prin derivare progresivă numeroși termeni medicali, care indică prezența unei substanțe, a unei condiții sau a unei proprietăți: *acido-*(< lat. *acidus* „acru”): *acidofil*, *acidoză*; *bazi-*, *bazo-*(< lat., gr. *basis* „bază”): *bazic*, *bazocelular*, *bazofil*; *calci-* (< lat. *calx*, *calcis* „var”): *calcimielie*, *calcinoză*, *calciurie*; *chemo-*, *chimo-*(< gr. *khemia* „alchimie”): *chemoreceptor*, *chimioterapie*, *chimiotoxic*; *halo-* (< gr. *hals*, *halos* „sare”): *halofil*, *halogen*; *hidro-* (< gr. *hydor*, *hydatos* „apă”): *hidroliză*, *hidrodinamic*, *hidroză*; *iodo-* (< gr. *ioeides* „violet, iod”): *iodism*, *iodură*; *natri-* (< ar. *natroun* „sodiu”): *natriemie*, *natriurie*; *nitro-* (< lat. *nitrum*, gr. *nitron* „nitrat de potasiu”): *nitrați*, *notroderivați*; *oxo-* (< gr. *oxys* „oxigen”): *anoxemie*, *hidroxid*, *oximetru*; *stear-*(< gr. *stear*, *steatos* „grăsime”): *stearic*, *stearină*; *toxic-* (< gr. *toxicon* „toxic”): *hepatotoxic*, *toxiinfecție*; *zaharo-* (< lat. *saccharum*, gr. *sakkharon* „zahăr”): *zaharoză*, *zaharolitic* ș.a.

Termeni obținuți prin derivare sufixală

La dezvoltarea vocabularului românesc, în epoca modernă, au contribuit numeroase neologisme derivate. Ele au fost analizate și astfel s-au evidențiat unele sufixe neologice, care, adaptate fonetic, au început să producă derivate pe terenul limbii române, cu deosebire în

terminologie. Majoritatea sufixelor din limbajul medical sunt de origine savantă și ajută la formarea unor categorii bine stabilite de termeni.

În cadrul terminologiei medicale, la fel ca în limbajul de uz general, derivarea cu sufixe este mai răspândită decât cea cu prefixe (Hristea 1984: 87). Cât privește modul cum se manifestă acest procedeu în terminologia medicală, vom constata că numărul termenilor moșteniți și al celor formați pe teren românesc este destul de redus. Cei mai mulți termeni formați prin sufixare sunt împrumutați din limbile moderne, în special din franceză. Varietatea și productivitatea celor mai reprezentative sufixe din terminologia medicală se află în legătură directă cu semnificația pe care o atribuie sufixul termenului derivat.

Astfel, în medicină, termenii în *-ită* indică, de obicei, o maladie acută (*artrită, hepatită, conjunctivită, laringită, enterocolită, gastroenterocolită* ș.a.), spre deosebire de cei în *-oză*, care denumesc o boală cronică (*lordoză, leucocitoză, ciroză, nevroză, aponevroză* ș.a.), și de cei în *-om*, care se referă, în special, la o tumoră (*adenom, osteosarcom, glaucom, carcinom* ș.a.). Aceste formații sunt împrumutate odată cu termenii respectivi, care au suferit acomodări sau reamenajări fonetice autohtone, dând naștere la unele formații interne românești.

Specialiști ai domeniului identifică și unele sufixe savante de la care s-au format și cuvinte din limbajul medical (câteva fiind preluate din vorbirea curentă) gata împrumutate odată cu cuvântul preluat și adaptate pe terenul limbii române (Coteanu/ Bidu- Vrănceanu 1975: 164-187): *-armuscular, ocular, tubular; -alaxial, bucal, nazal; -bilpalpabil, recuperabil, tratabil; -eală răceală, amețală; -ereatingere, durere, scurgere, vedere; -etatesățietate; -icăzonă roșiatică; -ielehuzie; -ime mâncărime, usturime; -iospicior negricios; -ismalcoolism, botulism; -istinternist, generalist; -iuochi vinețiu; -osdișos, dureros, năsos, păros; -reeliminare, infiltrare, inoculare, palpare; -urăarsură, degerătură* ș.a.

Din textele medicale analizate, enumerăm cele mai productive **elemente desuffixare**: sufixe și sufixoide (Coteanu/ Bidu- Vrănceanu 1975: 142) cu ajutorul cărora s-au format derivate neologice care, adaptându-se din punct de vedere morfo-sintactic, au intrat, în majoritatea lor, din limba franceză, dar cu etimon primar grecesc sau latin, în limbajul românesc medical. Vom încerca o clasificare a acestor elemente de sufixare în funcție de noțiunile pe care le definesc, termenii fiind extrași din Dicționarul medical (DM 2007) dar și din diferite texte medicale de specialitate: **elemente de sufixare generale-aj**, „operație medicală”: *detartraj* (<fr. *détartrage*), *tubaj* (<fr. *tubage*); **-atie** (proces patologic): *cardiopatie* (<fr. *cardiopathie*), *miopatie* (<fr. *myopathie*); **-graf**, „aparat de înregistrat”: *tomograf* (<fr. *tomographe*); **-log**, „specialist în”: *diabetolog* (<fr. *diabétologue*); **-scop**, „aparat pentru examinare”: *laringoscop* (<fr. *laryngoscope*), *stetoscop* (<fr. *stéthoscope*); **-scopie**, „procesul de examinare”: *bronhoscopie* (<fr. *bronchoscopie*); **-stază**, „oprire”: *hemostază* (<fr. *hémostaze*), *metastază* (<fr. *métastase*) etc.; **elemente de sufixare pentru definirea unor simptome -algie**, „durere”: *cardialgie* (<fr. *cardialgie*), *gastralgie* (<fr. *gastralgie*); **-dinie**, „durere”: *mastodinie* (<fr. *mastodynie*); **-geneză** „origine, producere”: *cariogeneză* (<fr. *cariogenèse*), *glicogeneză* (<fr. *glycogénèse*); **-id**, „asemănare”: *steroid* (<fr. *stéroïd*), *tiroid* (<fr. *thyroïde*); **-megalie**, „mărire”: *acromegalie* (<fr. *acromégalie*), *hepatomegalie* (<fr. *hépatomégalie*) ș.a.; **elemente de sufixare pentru definirea unor diagnostice-ază**, „stare, prezență”: *midriază* (<fr. *mydriase*), *streptochinază* (<fr. *streptokinase*); **-cel**, „strângere”: *hematocel* (<fr. *hématocèle*), *varicocel* (<fr. *varicocèle*); **-ectazie** (dilatare): *bronșectazie* (<fr. *bronchectasie*); **-om**, „tumoare”: *angiom* (<fr. *angiome*), *blastom* (<fr. *blastome*, gr. *blastoma*); **-oză**, „condiție, mărire”: *fibroză* (<fr. *fibrose*), *parodontoză* (<fr. *parodontose*, germ. *Parodontose*) etc.; **sufixoide pentru definirea unor operații chirurgicale** -

ectomie, „eliminare, îndepărtare”: *pelvectomie* (<fr. *pelvectomie*), *vasectomie* (<fr. *vasectomie*); -*plastie* „chirurgie respiratorie sau de reconstrucție”: *anuloplastie* (<fr. *annuloplastie*), *esofagoplastie* (<fr. *oesophagoplasthie*); -*rafie* „sătură”: *angiorafie* (<fr. *angiorrhaphie*), *colorafie* (<fr. *colorhaphie*); -*tomie* „incizie, tăiere”: *gastrectomie* (<fr. *gastrectomie*), *hepatectomie* (<fr. *hépatectomie*) etc.

Termeni obținuți prin prefixare

În limba română derivarea cu prefixe nu este atât de productivă precum cea cu sufixe. Sunt indentificate *des-*, *dez-*, *în-*, *ne-*, *răs-*, *re-* ca *prefixe românești*. Autorii tratatului *Limba română contemporană* consemnează ca și formațiuni autohtone următoarele cuvinte întâlnite și în limbajul medical, fără a avea un grad înalt de specializare (Coteanu/ Bidu-Vrânceanu 1975: 188-198): *desfunda* (nasul), *descleşta* (dinții); *dezmorți* (gura); *nemișcat*, *neregulat*, *necontrolat*; *încleşta*, *înroși*, *înfierbânta*, *îngriji*; *reînsănătoși*, *reîntrema*, *reîncorpora* etc.

În sistemul terminologic românesc cele mai frecvente și mai productive prefixe sunt cele neologice, de circulație internațională. Ele sunt caracteristice sferei tehnico-științifice și depășesc doar rareori limitele ei (Coteanu/ Bidu-Vrânceanu 1975: 199-205).

Exemplificăm cu cele mai utilizate derivate neologice, formate cu ajutorul *prefixelor* și *falselor prefixe (prefixoide)* (Coteanu/ Bidu-Vrânceanu 1975: 203) care au pătruns în limbajul românesc medical. Aceste formațiuni au intrat în limba română odată cu termenii împrumutați, gata prefixați și care ulterior au contribuit la crearea altor structuri interne (de exemplu, *contraindicat*, *extrafin*, *ultraviolet*, *infraroșu*, *subnutrit*, *antiviral* etc.).

Clasificăm astfel, **prefixele/ prefixoidele** în funcție de noțiunile pe care le definesc, termenii fiind extrași din Dicționarul Medical (DM 2007), cât și din diverse texte medicale: **elemente de prefixare cu valoare generală** *con-*, „cu, împreună, spre, alături”: *congenital* (<fr. *congénital*), *conjunctivită* (<după fr. *conjunctive*); *dis-* „dificil, greu, anormal”: *disartroză* (<fr. *dysarthrose*), *dischinezie* (<germ. *Dyskinesie*, fr. *dyscinésie*); *eu-* „favorabil, normal”: *eusemie* (<fr. *eusémie*), *eusistolie* (<fr. *eusystolie*); *neo-* „nou”: *neogeneză* (<fr. *néogenèse*), *neoplastie* (<fr. *néoplastie*) etc.; **elemente de prefixare care indică poziția sau direcția** *extra-* „în afară” : *extracardiac* (<fr. *extracardiaque*), *extrasistolă* (<fr. *extrasystole*), *extrauterin* (<fr. *extra-utérine*); *infra-* „sub, dincolo de”: *infratoracic* (<engl. *infrathoracic*) *infrarenal* (<engl. *infrarenal*); *inter-* „între”: *interosos* (<fr. *interosseux*), *interarticular* (<fr. *interarticulaire*); *intra-* „în interior”: *intradermic* (<fr. *intradermique*), *intravenos* (<fr. *intraveineux*, engl. *intravenous*); **prefixoide care indică valori cantitative**: *ambi-* „amândoi”: *ambidextru* (<fr. *ambidextre*); *amfi-* „în două feluri, în ambele părți, dublu”: *amfidermă* (<fr., lat. *amphidermis*), *amfigen* (<fr. *amphigène*); *bi-* „doi, dublu”: *bicefal* (<fr. *bicéphale*), *bifid* (<fr. *bifide*, lat. *bifidus*); *cvadri-* / *cvadru-* „patru”: *cvadriplegie* (<fr. *quadruplégie*), *cvadruplet* (<fr. *quadruplet*); *hemi-* „jumătate”: *hemialgie* (<fr. *hémialgie*), *hemipareză* (<fr. *hémiparèse*); **elemente de prefixare cu valoare temporală** *ante-* „înainte”: *antepulsie* (<fr. *antépulsie*); *bradi-* „rar, lent”: *bradiaritmie* (<fr. *bradyarythmie*), *bradicardie* (<fr. *bradycardie*); *crono-* „timp”: *cronopatologie* (<fr. *cronopathologie*), *cronoterapie* (<fr. *chronothérapie*); *meno-* „lunar”: *menopauză* (<fr. *ménopause*), *menoragie* (<fr. *ménorragie*); *post-* „după”: *postmenstrual* (<fr. *postmenstruel*), *postnatal* (<fr. *postnatal*); **prefixe care indică negația**: *a-lan-* „fără”: *acefal* (<fr. *acéphal*), *anorganic* (<fr. *anorganique*), *avitaminoză* (<fr. *avitaminose*); *anti-* „împotriva”: *antialergic* (<fr. *antialergique*), *anticanceros* (<fr. *anticancéreux*), *antidiabetic* (< fr. *antidiabétique*); *contra-* „opus la”: *contraceptiv* (<fr. *contraceptif*), *contraindicație* (<fr. *contre-indication*) ș.a.

Concluzii

Analiza noastră a făcut referire la căile de formare a termenilor medicali, în special derivarea, care din punct de vedere structural, vizează atât sistemul terminologic românesc, cât și sistemul limbii sursă de împrumut. Am încercat, astfel, să conturăm un tablou lexical specializat, dintr-o dublă perspectivă, luând în considerare atât structura morfematică a formațiunilor împrumutate, cât și a creațiilor pe terenul limbii române. Numai în această accepție metodologică putem vorbi de derivare sau compunere ca mijloace de formare a termenilor medicali românești.

Analiza întreprinsă confirmă existența în limba română a unor formațiuni, ca rezultat al unor procese de derivare, ce au avut loc în limba sursă de împrumut, ele fiind preluate ca atare, gata formate, de limba română, contribuind la îmbogățirea terminologiei medicale românești.

Lexicul medical românesc actual este caracterizat prin diversitate și vitalitate. La aceasta contribuie și relația sa specială cu lexicul medical francez, și mai recent, cu lexicul englezesc.

Cu toate dificultățile de adaptare la sistemul lingvistic al limbii române, împrumuturile din diverse limbi continuă să pătrundă masiv și rapid în limba română actuală, accelerând procesul de îmbogățire a vocabularului și antrenând, totodată, schimbări importante la alte niveluri ale sistemului.

BIBLIOGRAPHY

- Béjoint, H., Thoiron, Ph., „Les sens du terms”, în *Le sens en terminologie*, Lyon, Presses Universitaires de Lyon, 2000.
- Bidu-Vrănceanu, Angela (coord.), *Lexic comun, lexic specializat*, București, Editura Universității din București, 2000.
- Bidu-Vrănceanu, Angela (coord.), *Lexic științific interdisciplinar*, București, Editura Universității din București, 2001.
- Bidu-Vrănceanu, Angela, *Lexicul specializat în mișcare. De la dicționare la texte*, București, Editura Universității din București, 2007.
- Bidu-Vrănceanu, Angela, „Rolul lingvisticii în terminologie”, în *Terminology and translation studies*, Cluj-Napoca, Scientia, 2011, p. 21-36.
- Cabré, Maria Teresa, *La terminologie – théorie, méthode et applications*, Ottawa, Presses Universitaires d’Ottawa, 1998.
- Coteanu, Ion, Bidu-Vrănceanu, Angela, *Limba română contemporană*, București, EDP, 1975.
- Depecker, Loïc, *Entre signe et concept. Eléments de terminologie générale*, Paris, Presses Sorbonne Nouvelle, 2002.
- Hristea, Theodor, *Sinteze de limba română*, ediția a III-a, București, Albatros, 1984.
- Nistor, Mihai, *Terminologie lingvistică*, București, Editura Univers, 2000.
- Pitar, Mariana, *Manual de terminologie și terminografie*, Timișoara, Editura Mirton, 2009.
- Ploae-Hanganu, Mariana, „Terminologia și limba comună (Pentru o bază de date terminologice)”, LR, XLI, nr. 9, 1992, p. 479-483.
- Sager J. C., „Pour une approche fonctionnelle de la terminologie”, în Béjoint, H., Thoiron, Ph., *Le sens en terminologie*, Lyon, Presses Universitaires de Lyon, 2000, p. 40-60.
- Rusu, Valeriu, *Dicționar Medical*, (DM), București, Editura Medicală, 2007.

Corpus of medical texts

Popescu, Eugen D., Ionescu, Ruxandra, *Compendiu de reumatologie*, București, Editura Tehnică, 1998.

Sîrbu, Elena, *Kinetoterapia în afecțiunile reumatologice*, Timișoara, Editura Eurobit, 2007.

Sîrbu, Elena, *Contribuții la studiul neurorecuperării în accidentul vascular cerebral ischemic*, Timișoara, Editura Eurobit, 2008.

Suciu, Oana, Poenaru, Dan V., *Recuperarea mersului în afecțiunile piciorului tratate ortopedico-chirurgicale*, Timișoara, Editura Politehnica, 2011.

Zolog, Alexandru, *Afaziile, semiologie, neurolingvistică, sindromatologie*, Timișoara, Editura Eurobit, 1997.